

Haldningar til strilemål i og rundt Bergen

Ragnhild Lie Anderson
Universitetet i Bergen

Samandrag

Strilemål er typisk nok ein dialekt som vert snakka av strilar, men er det knytt ulik status til det å vera stril og det å vera frå byen, og er dette i så fall eit uttrykk for ulike maktforhold mellom dialektane? I denne artikkelen vil det bli sett nærare på kva haldningar ungdomar i og rundt Bergen har til strilemålet. Datagrunnlaget byggjer på vurderingar av kva som vert oppfatta som eit talemål ein likar (bevisste språkhaldningar), kva talemål ein vurderer høgast ved eit fyrsteintrykk (underbevisste språkhaldningar), og kva talemål ein trur andre vil oppfatta til å ha mest status (bevisste språkhaldningar), slik det kjem fram i ei språkhaldningsgransking hjå ungdomsskuleelevar frå Bergen, Øygarden og Meland. Ein diskusjon rundt status og makt vert brukt som innfallsvinkel for å drøfta resultata som viser at strilemålet jamt over vert lågt rangert på bevisste og underbevisste språkhaldningsskalaer både i Bergen sentrum og i områda utanfor. Desse språkhaldningsresultata blir samanlikna med andre språkhaldningsgranskingar og diskuterte både i relasjon til eit makt-hierarki og ved hjelp av folkelingvistiske data frå eitt av områda.

Nøkkelord: bevisste og underbevisste språkhaldningar, talemål, status, språk og makt, folkelingvistikk

1 Innleiing

Motsetninga mellom byfolket og strilane er velkjend, og særleg positivt er ofte heller ikkje møtet mellom desse to folkegruppene uttrykt i litteraturen. Frå roman-serien om Hellemyrsfolket av Amalie Skram ser me i boka *Sjur Gabriel*, som kom ut i 1887, at denne motsetninga kjem til uttrykk slik (Skram 1912:9–10):

“Svarer du ikkje, din Striletamp! Ka ska Du ha for Lyren din? Du der, hører Du! E Du døvstom, din Strilegap!” [...] “Du kadn sjølv vera Stril, di Byslaska,” sa en ilter, gneldrende Røst, og en Gut i Toplue, graa Vadmelskufte med Tinknapper og en Tine i Haanden hopped fra Trappen over i Baaden. “Me æ inkje Stril, me,” vedblev han utfordrende og greb efter Soplimen, “me æ nor ifraa Hedlaa.”

I dag er “Hedlaa”, som ligg om lag ei halv mil nord for sentrum av byen, innlemma som levekårssona Hellen i Bergen kommune og ligg såleis innafor Bergenhus bydel. Strilane kom tradisjonelt inn til byen for å selja varene sine til bergensarane. Skiljet mellom by og land har i bergensområdet innebore både eit

sosioøkonomisk og eit språkleg skilje der det bergenske har vore på toppen av dette hierarkiet.

Viss ein søker etter ein definisjon på strilemål, får ein vita at det er ein “dialekt som er typisk for striler”. *Norsk Ordbok* fortel oss at ein stril er: “(utnemne på) person som høyrer til kystfolket kring Bergen”, og Hartvedt & Skreien (2009:430) skriv i *Bergen byleksikon*:

Striler, fra gammelt av navn på befolkningen i de nærmeste distriktene rundt Bergen, ofte brukt i negativ og nedsettende betydning. Det gode forholdet som eksisterer mellom striler og bergensere i dag har ikke vært slik bestandig.

I *Bergen byleksikon* står det også: “I byen skilte strilene seg ut både i klesdrakt og dialekt, og en del “fine” bergensere likte ingen av delene” (sst.).

Det er ikkje gitt ein eksakt definisjon over kva område som er del av Strilelandet. Som eit grovt skilje reknar ein bygdeområda og øyområda i ein ring rundt Bergen. Dei gamle kommunane Øygarden, Fjell, Askøy, Osterøy, Lindås, Radøy, Meland, Austrheim og Fedje er naturlege å inkludera som strileområde. Bydelane Åsane, Laksevåg, Arna og Fana har vore innlemma som ein del av Bergen kommune sidan 1972 og vert ikkje lenger rekna som strileområde.

Frekhaug, sentrum i Meland, ligg om lag tre mil frå Bergen sentrum på øya Holsnøy, medan avstanden frå Bergen sentrum til Rossland (lenger ute på Meland) og Rong (i Øygarden) er på rundt fire mil. Både tilflytting av bergensarar ut til distrikta og pendling mellom distrikta og byen har auka kraftig den siste generasjonen. Kontakten mellom byfolk og strilar i dag er såleis stor. Folketalet i Meland kommune i 1964 var på 2538 personar og har omtrent firedobla seg til 8079 personar i 2018. I Øygarden har det også vore ei markert tilflytting, men ikkje i like stor grad som i Meland. Folketalet var i Øygarden i 1964 på 3087 personar og i 2009 på 4223 personar (jf. SSB 2019).

Den studien som skal presenterast her, utvidar og byggjer vidare på den språkhaldningsgranskinga som vart utført blant ungdomsskuleelvar i Øygarden i 2009 og i Bergen i 2010 i samband med prosjektet *Dialektendringsprosessar*¹. Resultata frå desse områda viste at strilemålet vart lågt vurdert på den underbevisste haldningstesten både i Øygarden og i Bergen (jf. Aasmundseth 2010; Anderson & Bugge 2015). Kunne det tenkjast at dette var tilfeldig, eller ville stoda for strilane vera annleis dersom ein undersøkte eit anna klassisk strileområde? Denne artikkelen tek utgangspunkt i og vidarefører den same empirien som vart brukt i *Dialektendringsprosessar*-prosjektet. Det nye området er Meland, og materialet vart samla inn i 2018. Nokre klassar i Meland vart også besøkte på nytt litt seinare på året, og her vart det samla inn folkelingvistisk materiale som kan knytast til haldningstestane elevane hadde vore med på. Både

¹ *Dialektendringsprosessar* var eit NFR-finansiert prosjekt (2008–2014) leia av Helge Sandøy. Fast tilsette, postdoktor, stipendiatar og masterstudentar frå det sosiolingvistiske fagmiljøet ved Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium ved UiB, var involverte i prosjektet.

Øygarden og Meland ligg innafør det området som tradisjonelt vert rekna til Strilelandet. Det overordna føremålet med denne artikkelen er såleis å undersøkje og drøfta den samla stoda for haldningar til strilemålet både i Bergen og i andre tradisjonelle strileområde i dag. To forskingsspørsmål er sentrale:

- 1) Kva haldningar har ungdomar i og rundt Bergen til strilemål?
- 2) Korleis kan status og makt vera realisert i det haldningsmønsteret me ser?

Først vil det bli gjort greie for dei teoretiske og metodiske innfallsvinklane til denne studien og tidlegare dialekt- og haldningsgranskingar frå dei aktuelle områda. Deretter vil framgangsmåten for denne granskinga og resultatet for dei ulike delstudiane bli presenterte. Til slutt vil eg koma attende til ei drøfting av dei to forskingsspørsmåla.

2 Teoretisk og metodisk innfallsvinkel

Haldningsgranskingar avslører gjerne at folk som snakkar på ein bestemt måte, vert tillagt bestemte verdiar, og at ulike dialektar er latente berarar av ulike verdiar. Gjennom den kulturen språkbrukarane veks opp i, får dei del i dette verdisystemet. Sosialpsykologen Shalom H. Schwartz (2012:16) seier: “Values underlie our attitudes; they are the basis for our evaluations.” Det er såleis sannsynleg at verdiane våre fungerer som retningslinjer for haldningane våre. Det interessante er difor å prøva å forstå meir av korleis eit slikt verdisystem fungerer.

I sosiologien kan ein måte å forstå kvifor aktørane handlar som dei gjer, vera å prøva å sjå det frå aktøren sin synsstad. Engelstad (1999:13) byggjer på arbeida til sosiologen Max Weber og seier: “Webers grunnleggende krav er at vi må forstå hvorfor aktørene handler som de gjør. Det gjør vi ved å sette oss inn i aktørens sted, se verden fra hennes eller hans side.” Ved å beskriva den situasjonen aktørane er i, meiner Engelstad at det såleis også vil vera lettare å finna grunnane eller motiva aktøren har for å handla som han gjer, og presiserer at desse finst i aktøren si oppfatning av seg sjølv og av verda, og i dei verdiane og målsetjingane som blir sette ut i røynda gjennom handling (sst.).

2.1 Makt, status og språk

Når ei gruppe stiller høgare i makthierarkiet enn andre, kan det skuldast at gruppe-medlemane har høgare sosiale posisjonar i samfunnet. Weber er oppteken av maktforhold og opererer då med uttrykket “herredøme”. Dette kan fungera som eit overordna omgrep for å forstå korleis eit sosialt samkvem verkar (Weber 2000:73, omsett av Egil Fivlestad):

Når “herredømme” oppfattes helt allment og abstrakt, er det et hovedtrekk ved det sosiale samkvem. Sant nok er ikke alle sosiale relasjoner herskeforhold. Men i de fleste former for

sosialt samkvem, selv der hvor man ikke straks tenker på det, spiller nok herredømme en meget viktig rolle. Dette er f.eks. tilfelle også innen språkfelleskapene.

Bourdieu er oppteken av korleis menneske vert forma av at dei tilhøyrer ulike klassar, og korleis dikotomien vert ein internalisert del av dømmekrafta vår. Bourdieu (1995:222) argumenterer for at strukturar vert reproduserte i den sosiale orden. Han seier at vurderingane våre av kva som er stygt og fint, rett og gale osv., er noko som me meir eller mindre undermedvite vert styrte av gjennom dei alliansane eller dei kulturelle grupperingane me vert ein del av gjennom livet (sst.:224–225). Viss det er slik, kan me tenkja oss at haldningar også lett vert overførte som ein reprodusert kapital.

Sjølv om det ikkje treng vera eit faktisk sosialt eller økonomisk skilje mellom strilar og byfolk i dag, kan det likevel opplevast å vera eit psykologisk skilje som kan gje seg utslag i språkbruk og haldningar til språk. Kerswill (1994:31) seier:

In spite of the post-war economic levelling of Bergen and Strilelandet, as well as the recent urbanization of the latter and the blurring of the geographical distinction, the categories 'Stril' and 'Bergen' are still associated with powerful stereotypes.

Kleiven (1975a:114) har også vore oppteken av skilnadene mellom bymål og strilemål: "Dialektbruk gjev informasjon om geografisk og sosial bakgrunn – strilemål fortel at du er stril, [...]." Det knyter seg såleis sosiale verdiar til kva talemål ein snakkar. Det er vanleg at bygder tilpassar språket til eit nærliggjande bymål. Dette kan ein også tolka som eit makthierarki. Den sterke påverknaden av talemål frå sterke bysentrum har ein ikkje minst sett i Danmark, der talemålet i København meir og meir har teke over som det dominerande talemålet for store delar av landet elles (jf. Kristiansen 2009, 2014). Kleiven forklarar dette makt-hierarkiet med at ein tilpassar seg den gruppa som har mest makt, prestisje og ressursar. Når makta helst er konsentrert til byane, er det også ei forklaring på at bymåla vinn terreng. Kleiven (1975b:120) seier: "Taler du strilemål i Bergen, vil mange sjå ned på deg som dum og umoderne."

Det har gått nokre år sidan Kleiven og Kerswill studerte dei språklege, sosiale og psykologiske skilnadene mellom bergensk og strilemål. Spørsmålet er om me kan finna spor av slike språkhaldningar også i dag?

2.2 Haldningar og språk

Haldningsomgrepet blir av Garrett, Coupland & Williams (2003:3) definert som

[...] an attitude is an evaluative orientation to a social object of some sort, but that being a 'disposition', an attitude is at least potentially an evaluative stance that is sufficiently stable to allow it to be identified and in some sense measured.

Inspirasjonen til korleis ein kan innhenta indirekte språkhaldningar, har me henta frå kanadiaren Wallace E. Lambert. Saman med andre forskarar målte Lambert

språkhaldningar indirekte gjennom korleis respondentar evaluerte den same språkbrukaren når han snakka ulike språk (Lambert mfl. 1960). For å utløysa ei evaluering brukte dei tospråklege personar av fransk og engelsk i ein test som dei kalla “matched guise”. Venås (1991:251) har på norsk kalla denne testen “para utklednad”. Respondentane vart hjå Lambert mfl. (1960) bedne om å vurdera kvar stemme på ein skala ut frå personlegdomsdrag, t.d. om ho verka ‘snill’ eller ‘slem’. Jamt over vart den engelske versjonen vurdert mest positivt både av respondentar med fransk og med engelsk som morsmål i Montreal.

Metoden har seinare blitt vidareutvikla og også tilpassa studiar som gjeld haldningar mellom ulike dialektar eller varietetar av ein dialekt. I Danmark har Tore Kristiansen og medarbeidarane hans ved Center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier laga ein test der respondentane skal vurdera personlegdomsdrag på same måten som ved ein para utklednad. Skilnaden er at respondentane no får høyra for eksempel tre eller fire ulike personar/stemmer som representerer den same dialekten. Dette vert då kalla ein “verbal guise”. Denne testen går også under nemninga “masketest” (Maegaard 2001:77) eller “The Kristiansen model” (jf. Gregersen & Quist 2009:6–7).

Intensjonen med masketesten er at dei stemmene som representerer den same varieteteten, vert oppfatta som like nok til å representera den same varieteteten, men ulike nok til at respondentane ikkje trur det er den same personen dei vurderer. Det har likevel i dei seinare åra vore diskutert i kva grad det er viktig om respondentane avslører dette. Soukup (2013b) hevdar at det ikkje er viktig dersom stemma kjem att fleire gonger med ulike varietetar. Ho meiner at trass i at lyttaren gjenkjenner stimulistemma, dvs. avslører at den same personen snakkar ulike varietetar, kan stemma få ulik skåre når ho vekslar varietet (sst.:268–270). Soukup (sst.:282) forklarar det med at ein og same person kan ta på ulike ‘identitetskåper’, og ho er såleis heller tilhengjar av ein “open guise”.

Funna til Soukup, som vart gjorde i Oman og Austerrike, er interessante og kan gjerne følgjast opp med fleire studiar mellom fleire andre språk og varietetar. Soukup er dessutan kritisk til om ein verkeleg får tak i haldningar ved hjelp av store kvantitative spørjeskjema der ein ber om at respondentane skal vurdera personlege eigenskapar på ein fleirdelt skala. Ho hevdar at det i staden er sosiale meiningar til språkleg variasjon me får tak i (Soukup 2013a:258, 264).

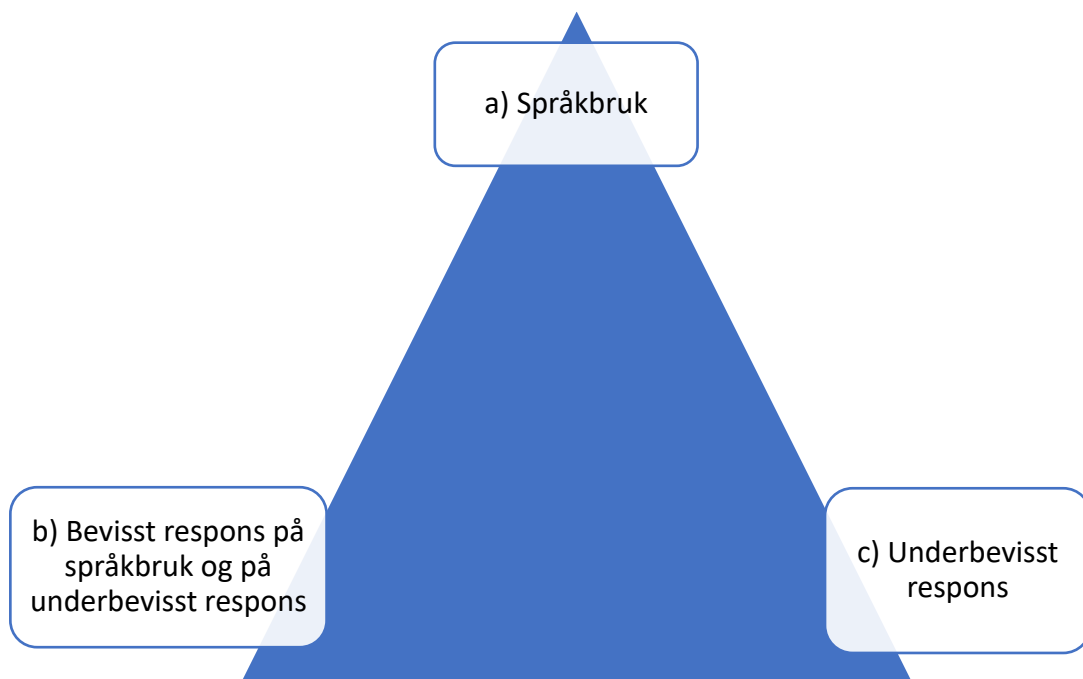
Resultata i Danmark peikar derimot sterkt i retning av at det verkeleg er ein skilnad på evalueringar på språk som ein får fram medvite og undermedvite (Kristiansen 2014:237): “Studies of this kind in Denmark since the late 1980s have consistently found that the evaluative ranking of accents is turned upside down when the response condition changes from ‘conscious’ to ‘subconscious’.” I prosjektet *Dialektendringsprosessar* har me valt å følgja tradisjonen frå Danmark i vår design, og det er viktig at me held fast ved den same framgangsmåten når me skal gjera komparative studiar. Også for komparasjonen mellom våre egne område der innsamlingane er utførte på ulike innsamlingstidspunkt, er det

såleis viktig at dei metodiske og empiriske forholda frå gong til gong er mest mogleg identiske.

Kristiansen (2014) hevdar at dei ser eit klart mønster i Danmark som viser at dei fire eigenskapane *klok*, *seriøs*, *målretta* og *til å stola på* representerer dynamiske verdiar og ein ideologi som viser kva som krevst for å ha suksess i det seinmoderne samfunnet gjennom media. Det moderne københavnske talemålet vert høgast vurdert ut frå denne dimensjonen. Dei fire eigenskapane *sjølvstikker*, *spennande*, *kul* og *likar henne* er derimot knytte til superioritetsverdiar (overlegenheit) som typisk kjem fram i den offentlege sfæren gjennom skulen og i forretningslivet. Ut frå denne dimensjonen er det derimot den konservative københavnske dialekten som vert høgast vurdert (jf. Kristiansen 2014:237).

Masketesten er typisk ein indirekte test. Det er også verdt å presisera at stimulus for respondentane i den indirekte testen, er basert på lyd, medan respondentane ved den direkte testen vert bedne om å vurdere dialektar som er nedskrivne i ei visuell liste utan auditive stimuli.

Niedzielski & Preston (2000:26) har dessutan utarbeidd ein trekantmodell der også respondentane sine eigne kommentarar, haldningar og språkbruk er inkluderte, dvs. at det folkelingvistiske perspektivet er med når ein vil forklara språksituasjonen. Denne modellen kan også illustrera korleis vekselverknaden mellom språkbruk og direkte og indirekte haldningar verkar saman. Modellen deira tilseier at eit språkleg fenomen, gjerne berre eit språktrekk, t.d. ein viss vokalkvalitet, set i gang haldningsprosessane. Korleis responsen blir, er avhengig av dei underliggjande oppfatningane og assosiasjonane denne måten å snakka på, har i den lokale kulturen respondenten er ein del av.

Figur 1: Forenkla framstilling av forholdet mellom språkbruk og direkte og indirekte haldningar til språkbruk (jf. Niedzielski & Preston 2000:26).

Språkbruk, hjørne a) i *figur 1* som er ei noko forenkla framstilling av denne modellen, representerer då korleis respondentane handlar eller oppfører seg. Korleis dei snakkar sjølve, vil t.d. visa dette. Hjørne b) handlar om å få tak i haldningar gjennom bevisste responsar på språkbruk, inkludert eigne reaksjonar på språkbruk. Hjørne c) synleggjer korleis ein får tak i haldningar gjennom underbevisst respons på språkbruk, t.d. gjennom kjenslelada, ureflekterte reaksjonar på språkbruk. Eg vil visa til denne modellen når eg presenterer datainnsamlinga vår.

3 Kva veit me om språkbruken i dei tre områda?

Haldningar til språk er ikkje interessante dersom ein ikkje også veit noko om kva som nettopp kjenneteiknar språket på dei stadene ein undersøker. Før me går vidare til haldningsanalysen, skal me difor først sjå litt på resultata frå nokre nyare talemålsgranskingar frå dei tre områda.

3.1 Øygarden

Aasmundseth (2010) studerte haldningane ungdomane i Øygarden hadde, medan Villanger (2010) studerte sju språklege variablar og samanlikna talemålet hjå ungdomsskuleelevar frå 1983 med ungdomsskuleelevar i 2009. Samla sett såg Villanger (2010:78) at dei unge i 1983 hadde 10,1 % yngre former, medan dei unge i materialet hennar frå 2009 hadde 61,7 % yngre former av dei same variablane. Palatalisering av velarar og bortfall av differensiering av /rn/ er døme på trekk som forsvinn. Genus femininum er også på retur, slik at felleskjønns-systemet overtek. Infinitivsending på *-a* og preteritum og perfektum partisipp av *kasta*-klassen med ending på *-a*, er derimot trekk som held seg betre (sst.: 63–77). I det heile viser likevel Villanger si gransking at ungdomane i Øygarden i 2009 har eit språk som nærmar seg bymålet.

3.2 Bergen

Tre nyare masteravhandlingar har teke føre seg tre ulike bydelar i Bergen og har sett på korleis talemålet er hjå dei unge der.

Nornes (2011) studerte åtte språklege variablar i Bergenhus bydel. Samla sett konkluderer ho med at lågstatusformene har gått tydeleg opp mellom dei to ungdomsgranskingane ho samanliknar med. Den første er frå Talemålsundersøkinga i Bergen i 1978/79 (TUB), og den andre er hennar eiga gransking frå 2010/11. Formene *ikkje*, *eg*, *seg*, *deg*, *meg* er blitt vanlegare blant dei unge i sentrumsbydelen. Også uttale med *-ar* i utlyd i substantiv fleirtal, t.d. *jenter* og i presens av verb som *venter* har gått fram (sst.:73–79)

Doublet (2012) undersøkte nesttunområdet i Fana bydel. Ho studerte 13 språklege variablar og kom fram til at det i dette området har skjedd ei endring

mellom TUB og hennar eiga gransking: “I 1978/79 dominerte lavstatusformene hos ungdomsinformantene, i 2010/11 dominerer høystatusformene” (Doublet 2012:30). Eksempel er *jeg, ikke* og diftongisk uttale utan *g*-lyd av *meg, deg, seg*, *v*-realisering i spørjeord og anaforisk bruk av pronomenet *den* (sst.:193–195).

Fleire språklege variablar frå talemålsmaterialet i dei to bydelane Bergenhus og Fana vart seinare undersøkte eller analyserte på nytt for å få ein ekte komparasjon (Sandøy, Anderson & Doublet 2014). Ein såg då tydeleg at dei to bydelane har utvikla seg i kvar si retning ved at ungdomar i Fana har teke opp fleire høgstatusformer, medan ungdomar i Bergenhus har teke opp fleire lågstatusformer av bergensk samanlikna med språket hjå ungdomar på slutten av 70-talet. Lågstatusformer som no er blitt meir vanlege i sentrum, er t.d. *eg, meg, deg, seg, ikkje, dåkkar, hon, no* og spørjeord med *k*- i framlyd (sst.: 249–250).

Hassel (2019) har undersøkt 10 språklege variablar i bydelen Laksevåg. Han ser, som Nornes, at lågstatusformene som *eg, meg, seg, deg, ikkje* held seg eller er endå vanlegare hjå dei unge i 2018 enn i TUB i 1978. I spørjeorda er det framleis *k*-framlyd som dominerer og nesten 90 % /dɔ:/ for adverbet *då* (Hassel 2019:86–89). I bydelen Laksevåg konkluderer han såleis med at lågstatusvariantane framleis står sterkt (sst.:209–210).

Såleis ser det ut til at i bydelane Laksevåg og Bergenhus er det lågstatusvarieteteten av bergensk, på folkemålet ofte kalla ‘gatebergensk’, som dominerer, medan det i Fana er høgstatusvarieteteten, ‘finbergensk’, som er på frammarsj.

Det kan gjerne vera freistande å stilla spørsmål ved om innsamlingsmetodane på 1970-talet og rundt 2010, er dei same. I begge tilfella vart ungdomane intervjuva på skulane i par på to og to elevar som kjende kvarandre. Intervjuaren på 70-talet var ofte ikkje, som på 2000-talet, ein person med same talemål som informantane. Ein kan også tenkja seg at den teknologiske utviklinga gjer at ungdomar er meir vande til å snakka med opptaksutstyr i rommet og difor er meir avslappa i ein slik opptakssituasjon i dag, enn på 70-talet. Desse faktorane kan kanskje i nokon grad støtta opp under at ungdomane bruker fleire lågstatusformer av talemålet i Bergen sentrum i dag enn før, men det stemmer ikkje for Fana.

3.3 Meland

Birkeland (2008) har sett nærare på språket og haldningane til språket i Nordhordland. Ho fekk inn opplysningar om dette gjennom eit spørjeskjema til 101 elevar i 3. klasse på Knarvik vidaregåande skule i Lindås kommune, men fekk då med elevar frå seks ulike kommunar. Deretter tok ho kontakt med fire elevar frå Radøy og fire frå Meland som ho gjorde taleopptak av og hadde kvalitative djupintervju med. Elevane frå Radøy viste seg å halda mykje meir på strilemålet, medan ungdomane frå Meland hadde eit talemål som var meir likt bergensk. Ungdomane sjølve meinte det var eit tydeleg generasjonsskilje mellom dei og foreldra på kven som snakka strilemål. Ho viser også til ein upublisert studie ho sjølv gjorde i 2005

som viste at talemålet hjå 10.-klassingar ved Rossland skule i Meland i stor grad var erstatta med bergensformer.

Før me skal sjå vidare på kva me veit om haldningar til talemålet i og utanfor Bergen, kan me såleis slå fast at nyare språkgranskingar frå dei områda me er interesserte i, viser at bergenske språkformer er på frammarsj.

4 Tidlegare forskning på haldningar til bergensk og strilemål

For å koma fram til kva stereotype merkelappar som vert nytta om bergensarar og strilar eller skilnaden mellom dei, gjennomførte Kleiven (1975b) og medarbeidarane hans uformelle intervju med 25 studentar i Bergen. Etter intervjuet kom dei fram til 80 slike ord. Dei valde å ta med 50 av desse orda og laga ein sjudelt vurderingsskala av typen “snill – slem” som dei nytta i eit spørjeskjema. Ei ny gruppe studentar skulle stå for sjølve vurderingstesten og fekk beskjed om å kryssa av slik dei meinte folk flest ville karakterisera bergensarar og strilar ut frå desse ordpara. For 29 av dei 50 orda, fann dei statistisk pålitelege skilnader mellom vurderingane av bergensarar og vurderingar av strilar: “Bergensstudentane trudde t.d. at folk flest ville sjå strilen som treg, kristen, jordnær, dum, ekte og umoderne – og at bergensaren blei rekna som sjølvgod, snakkesalig, snobbete, overlegen og ærgjerrig” (Kleiven 1975b:122–123). I denne undersøkinga spurde ein respondentane direkte, dvs. etter bevisst respons, så i neste runde ville dei også prøva å få tak i underbevisst respons til språkbruk med “matched guise”-teknikken. Dei fekk to kvinner og to menn til å lesa eit lesarbrev to gonger; ein gong på fanamål, dvs. strilemål, og ein gong på bergensdialekt. (Fanamål i dag er derimot ikkje lenger forbunde med strilemål, men derimot med høgstatusvarieteteten av bergensdialekten.) Desse åtte opptaka vart blanda med ti andre opptak som såleis fungerte som fyllstemmer. No var det ungdomsskuleelevar, ei klasse frå Fana (med nynorsk som hovudmål), og ei klasse frå Bergen (med bokmål som hovudmål) som skulle vurdere desse stemmene ut frå 15 ulike eigenskapar. Dei same stemmene vart oppfatta forskjellig alt etter om dei las på bergensmål eller strilemål. Stemmene vart oppfatta av både fana- og bergenselevane som overlegne, snobbete og sjølv gode når dei las på bergensdialekt, men gamle og umoderne når dei las på fanamål (Kleiven 1975b:124).

5 Framgangsmåte for datainnsamlinga

I *Dialektendringsprosessar* valde me som nemnt å undersøkje haldningar til språkbruk både ved å kartleggja dei haldningane respondentane gav uttrykk for indirekte ved hjelp av ein masketest, og direkte ved å be dei om å rangera dei dialektane dei syntest var finast. Ved å samla inn haldningsdata på desse ulike måtane ville me prøva å få tak i haldningsdata som kan høyra til ulike bevisstheitsnivå. I tillegg ville me i vår undersøking også få respondentane til å rangera dialektane dei høyrde, ut frå ei oppfatning av kva sosial status respondentane

meiner dei har i samfunnet. Dette ville me gjera for å undersøkje om det finst ei bevisst oppfatning av at det er eit dialektalt statushierarki i Noreg.

Trass i at det er fleire som peikar på at det ikkje ser ut til å vera så viktig om føremålet med masketesten er hemmeleg (jf. Soukup 2013b; Anderson 2010), valde me å oppretthalda eit skilje om at den indirekte testen skal skje utan at respondentane får opplyst at det er språkbruken dei skal reagera på. Det var såleis viktig for oss at elevane ikkje fekk vita det eigentlege føremålet med testen før etter at masketesten var gjennomført (jf. testgaiden):

De skal få vere med på eit eksperiment, og de får ikkje vite noko meir om formålet no. Etter ei stund skal vi forklare kva det går ut på, og de skal då få svar på alt de lurar på. [...] Eksperimentet er slik at de skal få lytte til nokre personar som det er gjort opptak med, og etterpå skal de fylle ut i eit skjema korleis de vurderer desse personane.

Me sa såleis ikkje noko usant til respondentane, men me gav dei berre halve sanninga. Ideen om å vurdere språkbrukar og ikkje språkbruk, byggjer på tanken om at desse ved eit førsteintrykk er så nær kopla saman at det er uråd å skilja dei frå kvarandre. Ei positiv eller negativ vurdering av personlege eigenskapar ved språkbrukaren, er såleis også ei vurdering av dei stimuliane, dvs. språket, som språkbrukaren har. For å unngå at det er andre trekk enn det språklege respondentane reagerer på, er det såleis viktig at ein har minst mogeleg “støy” frå andre faktorar. Dette prøver ein å få til ved å velja stimulistemmer som er mest mogeleg like.

Hjå oss viste det seg at det for området rundt Bergen var aktuelt med heile fem varietetar som respondentane skulle lytta til: *Bergen høg (finbergensk)*, *Bergen låg (gatebergensk)*, *stril yngre*, *stril eldre* og *austlandsk*. Det er krevjande å lytta og ta stilling til svært mange stemmer etter kvarandre. I Danmark har dei gått for tre varietetar og 12 stemmer og har såleis valt to stemmer frå kvart kjønn (Kristiansen 2009). Når me fekk heile fem varietetar, meinte me at me ikkje kunne utsetja respondentane for å evaluera fleire enn 15 stemmer. I staden for to stemmer for kvart kjønn, valde me difor heller tre stemmer til kvar varietet. Konsekvensen vart at me også laut halda oss til eitt kjønn for å unngå at kjønn skulle kunna bli ei potensiell feilkjelde. Tre mest mogeleg like kvinnestemmer representerer såleis kvar varietet. Det har seinare blitt utført testar på dei utvalde stimulistemmene for å avdekkja om andre faktorar har hatt meir betydeleg innverknad enn det språklege, og for stemmene i dette bergensmaterialet ser faktoren tonehøgde ut til å forklara 63,3–68,8 % av variansen på evalueringane, medan dialekt har ein styrke på 2,1 % (jf. Anderson & Bugge 2015:261–264). Dette er såleis ei feilkjelde ein må ta omsyn til når ein skal forklara resultatata.

Dei utvalde personlege eigenskapane me ville at respondentane skulle vurdere, vart valde etter dei danske testane (jf. Kristiansen 2009). Omsett til norsk vart dei åtte ulike personlege eigenskapane såleis: *klok*, *sjølvssikker*, *seriøs*, *spennande*, *målretta*, *kul*, *til å stola på*, *likar henne*. I motsetning til i Danmark valde me derimot ikkje å operera med bipolare par, men ein glidande sjudelt skala

med overskriftene “svært” til “slett ikkje” for kvar av desse eigenskapane. Me meiner at ein på denne måten i større grad sikrar at kvart adjektiv får dei same assosiasjonane. Ein fare med bipolare par kan vera at dersom ein ikkje kan negera sjølv ordet, t.d. som ein kan ved *seriøs* og *useriøs*, men ikkje ved t.d. *klok* og *dum*, kan ein risikera at respondenten ikkje ser på det ut frå éin eigenskap, men to ulike eigenskapar på same skalaen.

Etter nokre rundar med utprøving kom me fram til at testen kunne utførast på 15 sekund for kvar stemme. Det vart gjeve 15 sekund pause mellom kvar stemme. Testen legg opp til at han skal utførast under tidspress, noko som også hindrar at ein får tid til å tenkja seg om, og fremjar at ein må respondera spontant.

Me ønskte at det dei femten kvinnestemmene skulle seia, skulle verka autentisk. Alle hadde fått instruks om å simulera ein telefonsamtale der dei inviterte og avtalte med ei veninne om å sjå *Max Manus* på kino. Kvinnene var på førehand bedne om at dei i den fiktive samtalen skulle invitera til filmen, avtala klokkeslett og møtestad, kven som skulle kjøpa billettar og forklara mottakaren vegen. Alle samtalane vart redigerte til å vara i 15 sekund for kvar stemme, men innhaldet er likevel noko ulikt sidan samtalane baserer seg på spontan improvisasjon hjå kvar person. Denne delen har gitt data til den underbevisste haldningsdelen (jf. hjørne c) i *figur 1*). For å kunna luka vekk respondentar som forstod at det handlar om dialekt eller haldningar til dialekt, fekk dei på siste sida i vurderingsskjemaet eit spørsmål om kva dei trudde testen hadde gått ut på.²

Dei fekk også ei liste med ulike dialektar som dei skulle rangera i høve til “kor fine dei er” og deretter etter “status”. Denne delen er såleis delt mellom ein estetikk- og status-dimensjon og har gitt data til den bevisste haldningsdelen (jf. hjørne b) i *figur 1*).

Instruksjonsteksten til ungdomsskuleelevane før estetikk-rangeringa av dialektar var slik:

Vi har mange dialektar i landet. No skal de først rangere dei ulike dialektane etter kor fine de synest dei er. Kor fine synest du dialektane som er nemnde nedafor, er? La 1 på skalaen vere finast og 9 minst fin. (Det er mogleg å setje same talet på fleire dialektar.)

Dialektrangeringa vart gjort ut frå ei liste med dialektar. Desse listene var ikkje heilt identiske for dei ulike områda, og av den grunn kan det også by på nokre problem når resultatata skal tolkast. Alle stader vart det dessutan lista opp fleire stader enn dei me var interesserte i. Rangering av desse stadene, t.d. sørlandsk eller nordnorsk, er ikkje tekne med når me presenterer resultatata her.

² Først etter denne delen fekk elevane vita kva testen eigentleg hadde gått ut på før dei fekk høyra stemmene på nytt og denne gongen prøva å plassera stemmene geografisk. Denne plasseringstesten var vanskeleg av di han vart gjeven som “opne svar”, og denne delen vil me ikkje koma meir inn på her.

I Øygarden vart dei områda som skulle rangerast, kalla: Bergensk, Øygarden og Østlandsk. For skulane i Bergen vart områda kalla: Bergen sentrum, Fana, Arna, Sotra, Drammen og Frogner/Oslo. I Meland vart elevane spurde om å rangera: Bergensk Fana (*jei, mei, dei, ikke*), Bergensk gate (*eg, meg, deg, ikkje*), Meland-dialekt, Oslo vest (*Han kastet boken*) og Oslo aust (*Han kasta boka*) og strilemål.

I presentasjonen nedanfor har eg valt å gjengje desse originale merkelappane for kvar stad, men det er verdt å vera klar over at desse ulikskapane også opnar opp for at dei ikkje er heilt samanliknbare. Då me laga testen, prøvde me å velja stader som skulle gje respondentane assosiasjonar til dei varietetane me ville undersøkje. Tanken var at varietetane skulle koma att som desse merkelappane:

Varietet	Merkelappar
'Bergen låg'	<i>Bergen sentrum og Bergensk gate</i>
'Bergen høg'	<i>Fana og Bergensk Fana</i>
'Stril yngre'	<i>Arna og Meland-dialekt</i>
'Stril eldre'	<i>Sotra og Strilemål</i>
'Oslo vest'	<i>Frogner/Oslo og Oslo vest</i>
'Oslo aust'	<i>Drammen og Oslo aust</i>

Tabell 1: Forholdet mellom varietetar og merkelappar i dialektrangeringane på Vestlandet.

I kva grad me verkeleg har lukkast i å få tak i varietetane ved hjelp av desse merkelappane i *tabell 1*, har me ikkje fått sjekka godt nok. For undersøkinga i Øygarden er det heller ikkje gjort noka deling som gjer det mogeleg å skilja mellom to ulike varietetar av bergensk, strilemål eller austlandsk.

Introduksjonsteksten til ungdomsskuleelevane før status-rangeringa av dialektar var slik:

Deretter skal de rangere dialektane etter slik de trur folk generelt i Norge vurderer kor høg status dei har. Med status siktar vi til om dialektane blir vurderte eller sette høgt eller lågt i samfunnet: Kva status trur du desse same dialektane har generelt i Norge? La 1 på skalaen vere høgast og 9 lågast. (Det er mogleg å setje same talet på fleire dialektar.)

Alle ungdomsskuleelevane som har delteke i den undersøkinga som skal presenterast nedanfor, har såleis vore med på den same haldningsgranskinga. I tillegg har fem av tolv klassar frå Meland blitt besøkte på nytt etter at resultata var klare. Dei svara då først på eit spørjeskjema med ti spørsmål knytt til strilemål før dei fekk presentert resultata og kommenterte desse. Denne siste delen har såleis gitt data til den folkelingvistiske delen (dvs. hjørne b) i *figur 1*.

6 Bevisst respons på språkbruk

I denne delen vil resultatene frå dei ulike deltestane i kvart område bli presenterte i tabellar med korte kommentarar til. I del 10 vil resultatene bli drøfta opp mot forskingsspørsmåla.

Det forventede resultatet når ein spør folk direkte om kva språk eller dialekt dei likar best, er at respondentane sitt eige talemål kjem på topp (jf. Kristiansen 2009; Svenstrup 2010, 2013; Fossheim 2010; Bugge 2018).

6.1 Estetikk-dimensjonen i Øygarden

Resultatene for Øygarden byggjer på data frå Rong ungdomsskule og synte at når ungdomsskuleelevane fekk direkte spørsmål om kva dialekt dei synest er finast, kom det som går under merkelappen ‘Øygarden’ på topp, medan ‘Austlandsk’ kom på botn (jf. *tabell 1–2* i vedlegget). Berre skilnaden mellom bergensk og austlandsk viste her ein signifikant skilnad i vurderingane. Det tyder at avstanden mellom øygardsk og bergensk ikkje er stor nok til å utgjera eit reelt skilje. Aasmundseth (2010:35) brukte spørsmåla “Hva syns du om dialekten i Øygarden? Bergensk? Østlandsk?” henta frå talemålsintervjua utført av Villanger (2010) for å utdjupa svarene på dette haldningsresultatet. Trass i at ungdomane i stor grad gav uttrykk for at dei har ei positiv haldning til dialekten i Øygarden, er det uklart om informantane eigentleg tenkjer på det eldre eller det yngre strilemålet, for denne nyansen kjem ikkje fram i spørsmåla. På same måte er det også vanskeleg å vita kva for ein bergensvarietet dei tenkjer på når dei berre vert spurde om bergensk (jf. Aasmundseth 2010:59–60).

6.2 Estetikk-dimensjonen i Bergen

Resultatene for Bergen byggjer på respons frå ungdomsskuleelevar ved Rå som høyrer til Ytrebygda bydel, Slåtthaug i Fana bydel, Gimle i Årstad bydel og Rothaugen i Bergenhus bydel. Ungdomsskuleelevane frå Ytre Arna er ikkje tekne med her av di dei fekk oppgitt litt andre stader, t.d. Ytre Arna og Osterøy, i rangeringslista si.

Ungdomsskuleelevar i Bergen vurderte merkelappen ‘Bergen sentrum’ som signifikant finare enn ‘Fana’ (jf. *tabell 3–4* i vedlegget). Masteroppgåva til Nornes (2011) synte at lågstatusformer av bergensk var på frammarsj i sentrum, medan masteroppgåva til Doublet (2012) viste at høgstatusformer var på frammarsj i Fana. Ungdomane i denne undersøkinga vil såleis sjølve snakka anten eit sentrumsmål eller eit fanamål. At ungdomane har ei klar oppfatning av kva som kjenneteiknar språket i sentrum, med former som *eg*, *meg*, *deg* og i Fana som *jei*, *mei*, *dei*, fekk me også klare døme på i samtalanene med elevane i klasserommet. Såleis ser me også her at dei rangerer sitt eige språk på topp når dei vert direkte

spurde om det. Dei som ikkje snakkar fanamål sjølve, gjev ofte uttrykk for at det er litt “snobbete” og tek såleis avstand frå det.

‘Sotra’ var den merkelappen som oftast såg ut til å vera synonymt med strilemål når me i samtalen etter testen spurde elevane om kven som var strilar. Stundom vart også Arna nemnt som ein stad dei snakka strilemål, og elevar kunne seia at dei la merke til om ein person kom frå Sotra, Arna eller andre stader utafor Bergen. Det er meir usikkert i kva grad elevane har ei oppfatning av at det er eit skilje mellom talemålet på Frogner og i Drammen som representantar for Oslo vest og Oslo aust. Rangeringsresultata viser at det både er eit signifikant skilje mellom slik dei rangerer språket i Fana og Arna, og mellom språket i Arna og Frogner/Oslo. Sotra, som dei fleste i Bergen assosierer med strilemål, ligg saman med Drammen på botn av rangeringa.

6.3 Estetikk-dimensjonen i Meland

I Meland byggjer dataa frå alle dei tre ungdomsskulane i kommunen. To av dei ligg på Frekhaug: Frekhaug ungdomsskule og Danielsen ungdomsskule, medan Rossland ungdomsskule ligg på Rossland.

Ungdomsskuleelevane i Meland sette ‘Bergensk gate’ på topp då dei vart spurde om kva dialekt dei syntest var finast (jf. *tabell 5–6* i vedlegget). Der var endåtil signifikant skilnad mellom ‘Bergensk gate’ og merkelappen ‘Meland-dialekt’, men den sistnemnde kom som ein klar nummer to. I klasseromssamtalar med elevane etter at skjemaet var samla inn, var det mange som hevda at dei sjølve snakka bergensk med noko innslag av strilemål. Det kan tenkjast at det anten er merkelappen ‘Bergensk gate’ eller ‘Meland-dialekt’ dei då har hatt i tankane. Likeins som for termen ‘Øygarden’ i Øygarden er det litt vanskeleg å vita kva ungdomane legg i merkelappen ‘Meland-dialekt’. Det er likevel tydeleg at det i Meland ikkje er det same som tradisjonelt strilemål, for sidan strilemål her har fått ein eigen eksplisitt merkelapp, ser me tydeleg at desse to vert vurderte svært ulikt. Det ungdomane oppfattar som strilemål, har i Meland fått ein klar sisteplass i rangeringa av bevisst språkbruk og tilseier at det er noko dei ikkje synest er fint. Også i Meland har den måten dei sjølve snakkar på, fått den høgaste rangeringa.

6.4 Status-dimensjonen i Øygarden

Ungdomsskuleelevane i Øygarden sette bergensk høgast då dei vart bedne om å rangera dialektane etter kva språk dei meiner har høgast status i samfunnet. Dette viser, uavhengig av kva varietet av bergensk dei tenkjer på, at dei trur folk rundt dei set bergensk høgast på statusskalaen. Skilnadene mellom dei tre varietetane var her signifikante, og strilemålet er altså nedst (jf. *tabell 7–8* i vedlegget).

6.5 Status-dimensjonen i Bergen

I Bergen er det derimot ikkje noko signifikant skilje mellom korleis ungdomane oppfattar skilnaden til bergensk og oslomål. Det er heller ikkje høgstatusvarieteteten av bergensk med Fana dei tenkjer har høgast status, men sentrumspråket. Dei er likevel heilt tydelege på at Arna og Sotra, som me tenkjer er merkelappar på yngre og eldre strilemål, har lågast status (jf. *tabell 9–10* i vedlegget).

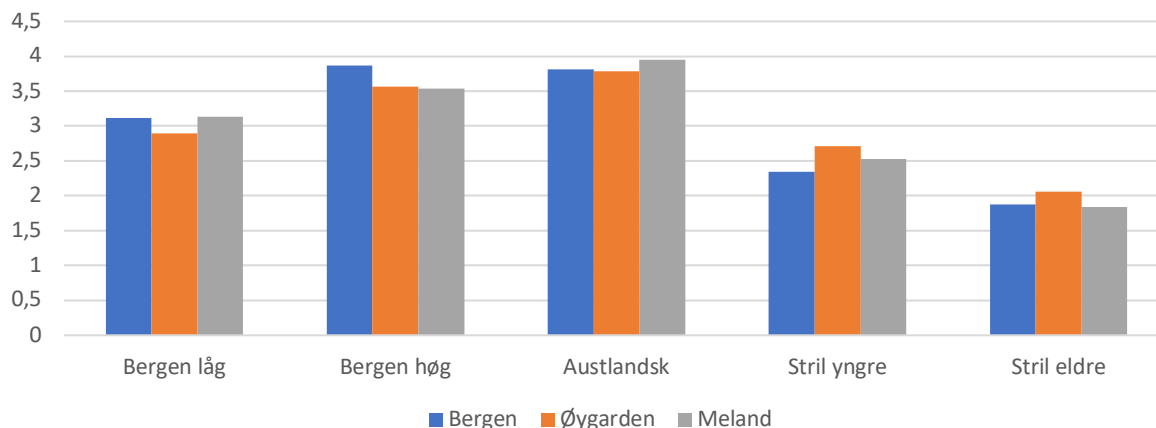
6.6 Status-dimensjonen i Meland

Statushierarkiet har ei meir klassisk inndeling i Meland der høgstatusvarietetane vart rangerte føre lågstatusvarietetane og hovudstadsspråket kom på topp. Då elevane i Meland sa noko om korleis dei meiner andre vil vurdera statusen på dei oppgjevne dialektane, er det interessant å sjå at dei oppfatta at det er klare skilnader mellom ‘Oslo vest’ og ‘Oslo aust’ og mellom ‘Oslo aust’ og ‘Bergensk Fana’. Dei viste også at dei oppfattar eit tydeleg skilje mellom ‘Bergensk gate’ og det dei legg i ‘Meland-dialekt’. Det var derimot ingen signifikant skilnad mellom ‘Meland-dialekt’ og ‘Strilemål’, noko som kan indikera at respondentane ikkje meiner folk flest klarer å skilja klårt mellom desse merkelappane (jf. *tabell 11–12* i vedlegget).

Begge dei to bevisste haldningsundersøkingane, både det som går på estetikk og det som går på status, viser at strilemåla kjem nedst i hierarkiet både i Bergen og i områda utafor. Verken ungdomsspråket i Meland eller i Øygarden kan lenger karakteriserast ut frå det tradisjonelle strilemålet (jf. Villanger 2010; Birkeland 2008). For Øygarden er det likevel ei viss uvisse om kva ungdomane likar best, for det kan tenkjast at dei tenkjer på noko meir moderne enn strilemål når dei berre vert spurde ut frå merkelappen ‘Øygarden’. Respondentane seier direkte at deira eige språk er finast, men at strilemål ikkje er fint (estetikk). Dei meiner strilemål heller ikkje er eit talespråk med høg status i samfunnet (status).

7 Underbevisst respons på språkbruk

Under innsamlingsarbeidet var det likevel den underbevisste responsen på språkbruk som måtte samlast inn først i og med at dei ikkje fekk vita det eigentlege føremålet før etter denne testen (jf. del 5). På alle stadene har det vore med fleire elevar enn det som syner att i resultata. Somme respondentar har falle frå av di dei oppgav at dei har vakse opp eller bur andre stader enn undersøkingsområdet. Ein person som t.d. oppgjev at han bur i bydelen Åsane, men går på ungdomsskule på Meland, vil truleg ikkje rekna seg som ein frå Meland og ville såleis utgjort ei feilkjelde. Me har også valt å halda fast ved at dei som har tippa at undersøkinga handlar om dialekt eller haldningar til språk eller dialekt, ikkje skal takast med. Det tredje fråfallet kjem av at den ikkje-parametriske analysen ikkje får med respondentar som ikkje har klart å fylla ut i alle rutene under testen.

Figur 2: Samla oversyn for masketestresultata for alle dei åtte eigenskapane i dei tre undersøkte områda. Friedman Test. Øygarden N=80, Meland N=101, Bergen N=231.

Figur 2 viser at mønsteret for kva varietet som vert høgast vurdert, er mykje det same på alle dei tre stadene/kommunane. Det vil seia at oppfatningane er ganske like når ungdomsskuleelevar frå Bergen (Rothaugen, Rå, Slåtthaug, Gimle og Ytre Arna), Øygarden (Rong) og Meland (Meland, Danielsen og Rosslund) får i oppgåve å vurdera personane bak 15 stemmer som representerer varietetane ‘Bergen låg’, ‘Bergen høg’, ‘Austlandsk’, ‘Stril yngre’ og ‘Stril eldre’.

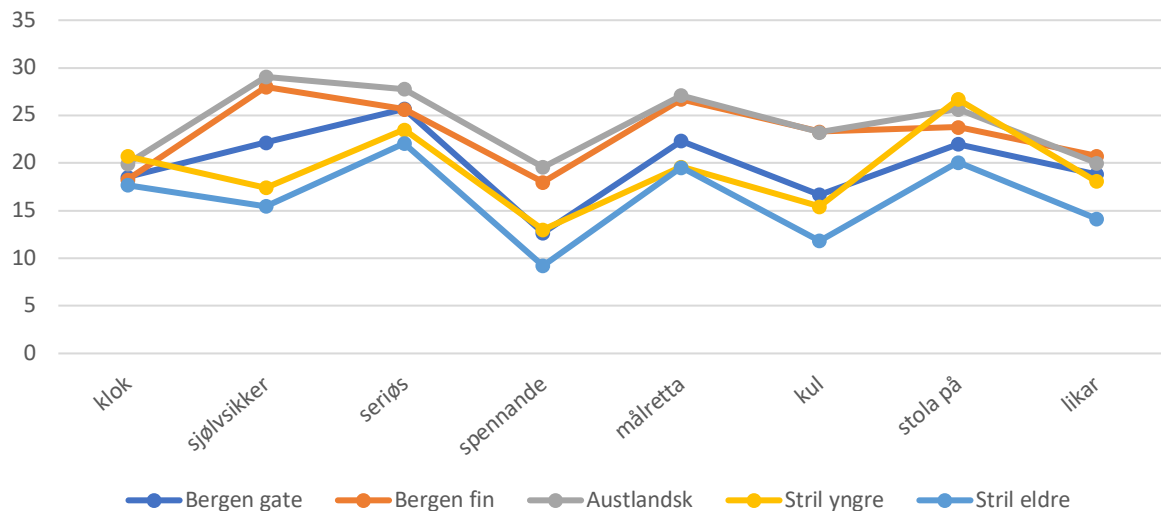
Bergen	Øygarden	Meland
Bergen høg 3,87	Austlandsk 3,78	Austlandsk 3,95 **
Austlandsk 3,81 ***	Bergen høg 3,56 ***	Bergen høg 3,54 **
Bergen låg 3,11 ***	Bergen låg 2,89	Bergen låg 3,13 ***
Stril yngre 2,34 ***	Stril yngre 2,71 ***	Stril yngre 2,53 ***
Stril eldre 1,88	Stril eldre 2,06	Stril eldre 1,84
Friedman Test N = 231 chi ² = 291,553 df = 4 p < 0,001	Friedman Test N = 80 chi ² = 62,253 df = 4 p < 0,001	Friedman Test N = 101 chi ² = 113,127 df = 4 p < 0,001

Tabell 2: Rangeringsrekkefylgje og parvis testing av avstanden mellom varietetane, Wilcoxon Signed Ranks Test. (Sjå fotnote 3 i vedlegg for informasjon om asteriskar.)

Tabell 2 viser at i den underbevisste reaksjonen til dei fem varietetane, kjem dei to strilevarietetane konsekvent på botn i alle dei tre kommunane. Testen viste også at det er signifikante skilnader mellom ein yngre varietet som er ei noko meir moderat utgåve av strilemålet, og den eldre versjonen av strilemålet. I midten plasserer lågstatusvarietetten av bergensk seg, medan ‘Bergen høg’ og ‘Austlandsk’ vekslar noko på å liggja på topp. Det er elles berre i Meland at ‘Austlandsk’ vert vurdert som signifikant høgare enn ‘Bergen høg’.

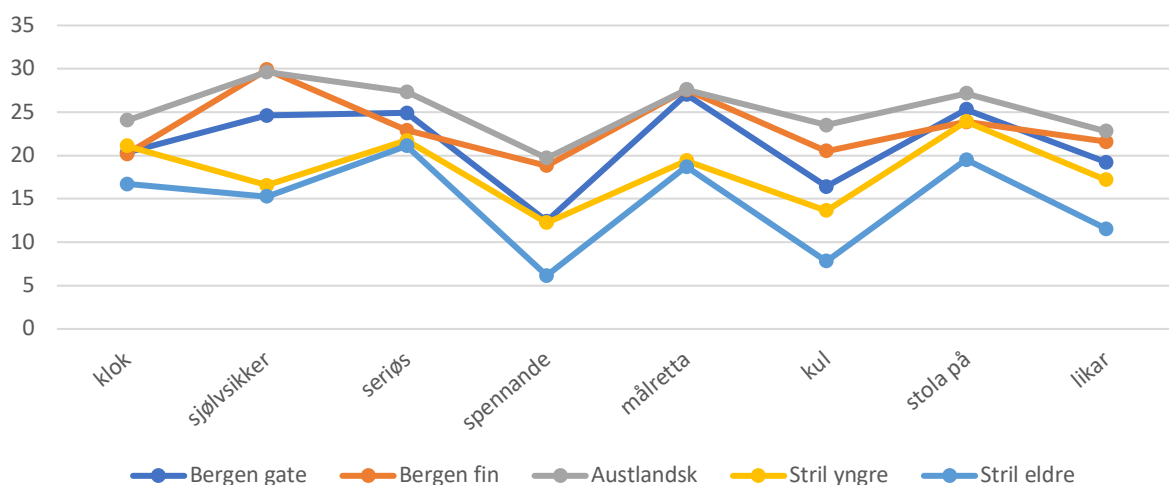
Det kan vera interessant å gå litt djupare inn i evalueringane og sjå om det er skilnader mellom dei ulike eigenskapane som skulle vurderast. I Øygarden ligg austlandsk øvst på eigenskapane *sjølvsikker*, *seriøs*, *spennande* og *målretta*. Eigenskapane *kul* og *likar* er høgast for finbergensk, medan det yngre strilemålet

får høgast vurdering for dei to eigenskapane *klok* og *stola på*. Figur 3 viser dessutan veldig tydeleg at det eldre strilemålet vert vurdert nedst for alle eigenskapane.

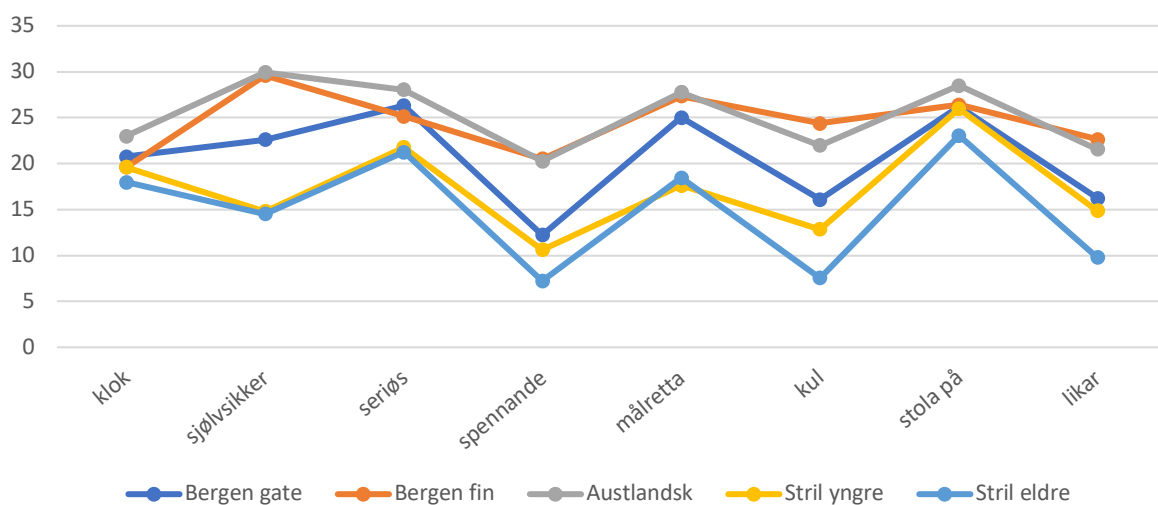
Figur 3: Vurdering i Øygarden av dei åtte ulike eigenskapane til dei fem varietetane.

Den ikkje-parametriske testen Wilcoxon Signed Rank Test er også blitt utført for å sjekka om det er nokon signifikante skilnader mellom dei ulike rangeringane. Den viser at avstanden ned til eldre strilemål er signifikant for eigenskapane *sjølvsikker*, *spennande*, *kul* og *likar*. Sjølv om austlandsk eller finbergensk stort sett er på topp, er det berre for eigenskapen *sjølvsikker* at avstanden mellom dei er signifikant. For eigenskapane *klok* og *stola på* kjem yngre strilemål øvst, men avstanden ned til austlandsk er då ikkje signifikant. Resultata i figur 3 viser dermed at ungdomane i Øygarden ikkje i særleg høg grad skil i vurderingane på stemmer med austlandsk eller finbergensk, men at dei i aller høgste grad gjev låg skåre på personlege eigenskapar for stemmer som snakkar eldre strilemål.

Figur 4: Vurdering i Meland av dei åtte ulike eigenskapane til dei fem varietetane.

I Meland (*figur 4*) vert så å seia alle eigenskapane vurderte høgast på dei austlandske stemmene. Skilnaden mellom austlandsk og nummer to på rangeringslista er også signifikant for eigenskapane *klok*, *seriøs*, *kul*, *stola på* og *likar*. For *målretta* ligg finbergensk rett under, medan for eigenskapen *sjølvssikker*, er det austlandsk som ligg rett under finbergensk. Ingen av strilevarietetane når til topps for nokon av eigenskapane. Bortsett frå ein andreplass for ‘Stril yngre’ på eigenskapen *klok*, er dei to strilevarietetane plasserte på botn for alle eigenskapane. Og det er også verdt å nemna at avstanden ned til eldre strilemål er signifikant for eigenskapane *klok*, *spennande*, *stola på* og *likar*. Den negative vurderinga av strilemålet, særleg det eldre, men også det yngre, er såleis endå sterkare i Meland enn i Øygarden.

Figur 5: Vurdering i Bergen av dei åtte ulike eigenskapane til dei fem varietetane.

I Bergen (*figur 5*) ligg austlandsk høgast for fem av eigenskapane som er *klok*, *sjølvssikker*, *seriøs*, *målretta* og *stola på*. Det er likevel berre for eigenskapen *klok* at det er ein signifikant skilnad mellom dei. Finbergensk kjem så vidt høgare for *spennande*, men trass i at finbergensk også ser ut til å liggja ein del høgare enn austlandsk for eigenskapane *kul* og *likar*, er ikkje denne skilnaden signifikant. Strilevarietetane ligg jamt over klart nedst for alle eigenskapane. For eigenskapane *klok* og *spennande* er det også signifikant skilnad mellom vurderingane av den yngre og den eldre strilevarieteteten.

Visuelt sett ser bølgetoppene for *figur 3*, *4* og *5* ut til å likna mykje på kvarandre. Det er jamt over dei same eigenskapane som får høg eller låg vurdering uavhengig av stad. Dette kan såleis også fungera som ei støtte for at sjølve testen er reliabel, altså at stimuliteten verkeleg måler noko reelt om haldningar til språkbruk. Det fortel også at normene for språkbruk ser ut til å vera nokså like både for Bergen og det omlandet som er med i denne undersøkinga. ‘Austlandsk’ eller ‘Bergen fin’ dominerer toppen av rangeringane for 2/3 av eigenskapane, medan ‘Stril eldre’ er på botnen for alle eigenskapar. ‘Stril yngre’ kjem best ut på dei to

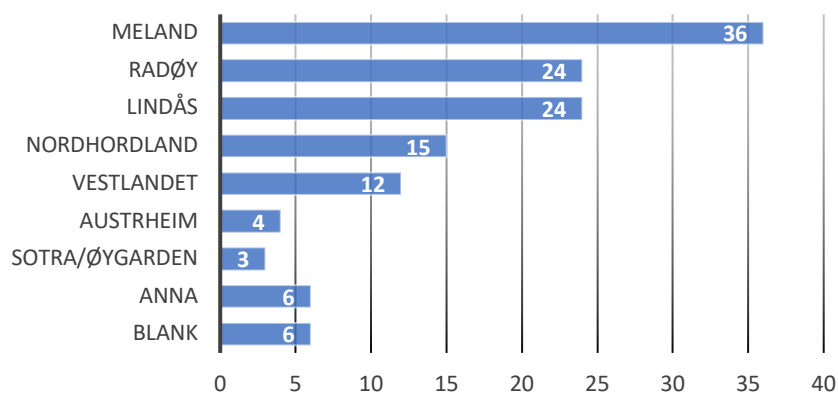
eigenskapane *klok* og *stola på* i Øygarden, og *klok* har elles ein andre plass i Meland. Elles er det med eitt unntak (eigenskapen *målretta* i Øygarden) den nest siste plassen i rangeringa som gjeld for ‘Stril yngre’. Det er ikkje på nokon av stadene råd å sjå at det lagar seg noko samla mønster mellom eigenskapar som høyrer til ein dynamikk- eller ein superioritets-dimensjon (jf. del 2.2).

8 Spørjeundersøking

Det sosiologiske perspektivet (jf. Engelstad 1999:13, sjå del 2) tilseier at me forstår språkbrukarane og handlingane deira betre dersom me skjønar situasjonen deira. Ein måte å skaffa seg eit slikt innsyn på er å få deira syn på det resultatata av haldningsgranskningane viser. I alle klassane me utførte haldningstestar, prøvde me også å få til ein liten samtale om dialekt og haldningar etter at me var ferdige med datainnsamlinga. I Meland reiste me til og med tilbake og fekk kommentarar til resultatata av haldningsgranskninga.

Fem av i alt tolv ungdomsskuleklassar i Meland, dvs. på Frekhaug og på Rosslund, fekk nytt besøk av meg etter at haldningsresultata var klare. Før eg gjekk gjennom resultatata for å få deira reaksjonar til dei (jf. hjørne b) i *figur 1*), fekk dei utdelt eit spørjeskjema med ti spørsmål som handla om strilemålet, og deira syn på eigen identitet knytt til det. Desse resultatata baserer seg såleis på sjølvrapportering. Her vil eg sjå nærare på resultatata frå sju av desse spørsmåla. Dei fleste spørsmåla var opne spørsmål, og det er difor ikkje alltid like lett å kategorisera svara. Det første spørsmålet elevane skulle svara på, var om dei kunne seia om seg sjølve at dei høyrer heime på Strilelandet. Berre om lag éin av tre elevar svara tydeleg ja på at dei høyrer heime på Strilelandet trass i at det geografisk sett er liten tvil om at Meland må reknast som eit tradisjonelt strileområde (jf. del 1). Det interessante er likevel at dei fleste ungdomane som bur der i dag, anten ikkje har god nok kjennskap til denne merkelappen, eller at dei ikkje opplever noka sterk tilhøyrsløse til ei slik nemning. Mange av elevane kan fortelja at dei anten har flytta til Meland frå andre stader, eller at foreldra deira er tilflyttarar. Når dei presenterer seg for folk som kjem frå andre stader av landet, seier dei gjerne at dei kjem frå Bergen eller litt utafor Bergen.

Det neste spørsmålet var kva område dei rekna til Strilelandet. *Figur 6* viser at trass i at elevane ikkje reknar seg sjølve til å høyra heime på Strilelandet, reknar dei likevel det området dei bur i, som ein del av Strilelandet. Nokre elevar rekna opp meir enn éin stad, slik at summen her er høgare enn talet på elevar som deltok.

Figur 6: Sjølvrapportering om kva område elevane reknar til Strilelandet.

På spørsmålet om kven som snakkar strilemål, vart det litt vanskelegare å kategorisera svara deira, så her vel eg berre å gje nokre smakebitar på noko av det som kom fram. Det var også ein del som valde å ikkje svara, eller som ikkje svara seriøst. Det som går att hjå dei som gav eit seriøst svar, er at strilemål vert snakka av eldre folk i området deira som besteforeldre, eller folk på Strilelandet. Nokre er også inne på at dei unge som snakkar det, må ha vakse opp med det eller ha slektningar som snakkar stril.

Eg var også interessert i å få vita kva talemål dei sjølve hevda dei snakka. Difor spurde eg dei om dei sjølve snakka strilemål, og viss ikkje, kva dialekt dei ville seia at dei snakka. Berre om lag éin av fem elevar hevdar at dei snakkar strilemål til vanleg eller av og til, medan to av tre er heilt klare på at dei ikkje gjer det. Blant dei som svarar nei, skriv nesten halvparten at dei snakkar bergensk, og den andre halvparten at dei snakkar blanding av bergensk og stril. Eit par elevar skriv også at dei snakkar ei blanding mellom bokmål og nynorsk, har blanding med andre dialektar, medan éin skriv at han snakkar “Meland – Frekhaug” utan at det er gitt kva som eksplisitt ligg i det. I samtalar med elevar rett etter haldningsundersøkinga var ferdig, var det dessutan fleire som meinte at det typiske for ungdomar i Meland, var å snakka “blanding” eller bergensk med nokre innslag av striletakk. Fire av fem vil ikkje kalla talemålet sitt for strilemål. Ungdomane viser her såleis eit svar som er i samsvar både med dei bevisste og underbevisste haldningsresultata. Strilemål er rett og slett lågt rangert og heller ikkje noko ein vil snakka.

Eg var likevel interessert i å høyra kva dei visste om strilemålet og spurde dei difor korleis dei ville beskriva det. Det er ikkje liketil å gjera ei dikotomisk inndeling i positive og negative karakteristikkar (jf. Maegaard 2005:73). Eg har likevel valt å laga ei slik forenkling og let assosiasjonar om at strilemålet er gamaldags, og at det vert snakka av folk frå primærnæringane, bli kategorisert som *negative karakteristikkar*. Her er eit døme på ein slik negativ karakteristik: “Ikke så veldig fint når ungdommer snakker det, men om eldre snakker det, er det litt søtt, men kort oppsummert så syntes jeg det er stygt”. Døme på andre negative utsegner var: “stygt”, “ikke fint”, “gammelt”, “sånn bønder snakker”, “bonde-

gard-språk”, “masse sau”, “litt mindre pent enn f.eks. sånn de snakker i Bergen”. Stundom kunne elevane også hekta på ein rural karakteristik til dette talespråket: “litt sånn gammal dame på landet snakk”. *Positive karakteristikkar* av strilemålet var utsegner som: “kvasst, tradisjonelt, klart og tydeleg”, “liker det til tider”, “kult”, “fint”, “som en fin dialekt”, “gammaldags og flott”, “fint språk, snakkar fint”, “nydeligt” og “feilfritt og lett å forstå”.

Kommentarane til strilemålet vart ofte knytte til det emosjonelle og i mindre grad til det lingvistiske. Fleirtalet meinte anten at strilemålet er nokså likt nynorsk, eller dei oppfatta strilemålet med negativt forteikn. Det er ikkje uvanleg at folk på Vestlandet omtalar eit lokalt bygdemål eller ein tradisjonell variant av eit lokalt bygdemål for ‘nynorsk’, (jf. Neteland 2014, 2019). Det går ofte klart fram at ungdomane likevel oppfattar at det er eit skilje mellom skriftspråk og talespråk. Døme på dette er når dei skriv: “Nynorsk bare i tale”, “Minner om nynorsk som skriftspråk”, eller “veldig likt nynorsk, a-ending”. Men her er også døme på at det ikkje verkar som om ungdomane skil mellom skrift og tale: “Nynorsk/gammeldags”, “nynorsk” eller “reint nynorsk”. Trass i at Meland er ein nynorskkommune, verkar det ikkje som om elevane er veldig positive til dette skriftspråket. Mange av dei valde dessutan å svara på bokmål på nynorskskjemaet dei fekk utdelt.

Nokre av ungdomane kunne fortelja at dei var tospråklege, slik at det å snakka strilemål, berre var noko dei gjorde heime i familien, medan dei snakka tilnærma bergensk på skulen. Dette er kanskje ikkje ein veldig uventa strategi dersom dei veit og opplever at mange vil oppfatta språket deira på ein avvikande og negativ måte dersom dei snakkar strilemål.

Eitt av spørsmåla var også om dei meinte strilemål kan brukast overalt. Litt over halvparten hevdar at det ikkje kan det. Nokre av nei-svara gjev også litt utdjupande forklaring. At ein skriv “ikkje i utlandet” og “ikkje i Tyskland”, er nok meint meir for å vera morosam. Ein annan elev skriv derimot “nei, bare på Vestlandet”, noko eg tolkar som at det ikkje er heilt likefram å forstå strilemål for alle. Det same må seiast om kommentaren “vanskeleg å forstå”. At det heftar noko negativt i oppfatninga av strilemålet, kjem elles fram hjå elevar som skriv “Nei, plis bli kvitt det”, “Nei, finnes mye bedre valg”. Under ja-svara kom det også fram kommentarar som peikar mot anten forståing eller evaluering: “så lenge andre forstår”, “viss dei forstår”, “men ville ikkje likt det”, “Ja, det kan jo det, men det høres ikke så fint ut”, “kan brukes over alt, brukes mest i strilelandet”.

I det siste spørsmålet ville eg spørja ungdomane om kva dei trudde folk utafor Strilelandet meiner om strilemålet. Eg ville då sjå om ungdomane hadde ei oppfatning av korleis andre enn dei sjølve ser på strilemålet. Det var om lag ein fjerdepart som ikkje svara noko på dette spørsmålet i det heile. Hjå dei som svara, var svara ofte farga av deira eigne synspunkt. Det som gjekk att, var negative karakteristikkar som “Stygt, sånn man snakker på landet”, “jevlig ekkelt i øret”, “rart eller gammeldags”, “sikkert at det er stygt og bondete”, “at det høres dumt ut”, “det er teit”. Det var i alt fire positive karakteristikkar: “At det er kult”, “At dialekten er fin og mange som snakker den”, “fin dialekt” og “at det er flott”.

9 Folkelingvistisk del

Då elevane hadde levert inn spørjeskjemaet, viste eg dei resultata frå haldningsgranskingane i Øygarden, Bergen og den granskinga dei sjølve hadde vore med på i Meland, for å få deira reaksjonar og kommentarar på det dei såg. Eg stilte difor dette spørsmålet til dei fem klassane eg besøkte: “Kva meiner elevane i klassen er årsakene til desse språkhaldningane i Meland?”

Mens klassen kommenterte, skreiv eg ned svara deira på ein “power-point” som alle kunne lesa. Her er nokre av dei kommentarane som kom fram:

- Me snakkar bergensk sjølve.
- Dei fleste rundt oss snakkar bergensk, ikkje stril.
- Mange foreldre med yngre born snakkar sjølve bergensk.
- Melandsdialekten er litt nøytral, og ein høyrer ikkje med ein gong kvar folk som snakkar slik, kjem frå.
- Alle dei tøffe kjem frå Bergen, og alle vil snakka som dei.
- Det er kult å høyrast ut som at ein kjem frå byen og ikkje frå landet.
- Har også vennekrins i Bergen og blir meir “in” av å ha dei same bergenske formene som dei.
- I Meland er det ikkje kult å snakka stril.
- Stril liknar meir på nynorsk, og fleire likar bokmål enn nynorsk, og austlendingar snakkar meir likt bokmål.
- Stril er nynorsk. Ungdomar hatar nynorsk.
- Ungdomane snakkar meir bergensk, mens eldre snakkar stril.
- Rart å høyra stril når bergensk er mest vanleg.
- Stril er gamaldags.
- Strilemål er litt utdøydd.
- Ingen likar stril.

Elevane verka verken overraska eller triste då dei fekk sjå resultata av undersøkinga dei hadde vore med på. I staden var det ein elev som sa: “Eg er glad for at stril ikkje kom på topp, det er stygt og gamaldags.” Det kom også fram i nokre av kommentarane at både ungdomar og vaksne i Meland pendlar mykje inn til meir bynære område for å ta del i fritidsaktivitetar og i samband med skulegang og arbeid.

Kommentarane deira viser at mange av dei oppfattar sitt eige talespråk som bergensk, og at det også er bergensarar dei identifiserer seg med. Intuisjonen vår etter å ha møtt desse ungdomane og høyrte dei snakka, støttar også opp under at det er fåe trekk i talemålet deira som knyter dei til eit strilemål. Viss ein snakkar ‘Meland-dialekt’, er det såleis ikkje nødvendigvis slik at ein har så mange strileformer, for det er truleg ungdomane i Meland sin måte å snakka ei blanding av bergensk og stril på som dei gjerne opplever som meir nøytral. Nynorsk vert assosiert med stril og ser heller ikkje ut til å vera populært eller bli positivt oppfatta. Kommentarane viser jamt over at dei ikkje er positive til å snakka stril.

10 Drøfting og konklusjon

10.1 Ungdomane i og rundt Bergen sine haldningar til strilemål

Haldningsgranskingar frå Danmark har vist at dei unge går vekk frå å snakka lokal dialekt og i staden nærmar seg eit københavnsk standardspråk. Likevel er dei positive til den lokale dialekten når dei gjev bevisst respons på språk, medan dei underbevisst synleggjer eit språkhaldningsmønster som er negativt til det lokale og såleis går i takt med språkbruken (Maegaard 2001; Kristiansen 2009). Dette danske mønsteret har me ikkje fått tydeleg att i granskingane våre. Her har me derimot sett ulike mønster frå stad til stad. I *Dialektendringsprosessar* studerte me også haldningar til språk utafør byar også andre stader på Vestlandet enn i og utanfor Bergen, t.d. Midøya utafør Molde og Hå på Jæren utafør Stavanger. Det er interessant å merkja seg at haldningane til jærmålet, i motsetnad til strilemålet, kom svært positivt ut på den underbevisste granskinga både hjå ungdomar på Jæren og i Stavanger (jf. Anderson & Bugge 2015:255–256).

Haldningsundersøkinga i Bergen, Øygarden og Meland kan likna litt på det danske mønsteret, men det er også ein del unntak. Som i Danmark under bevisst respons på språkbruk, kjem det lokale stort sett på topp. Dette gjeld både for Øygarden og for Bergen, men i Meland er det ‘Bergensk gate’ som kjem på topp, og det er truleg i pakt med det språket dei i stor grad pratar her sjølv. I Danmark har dei ikkje bedt respondentane om å gjengi eit statushierarki, men slått fast at det er københavnsk som regjerer på toppen. Når me får elevane på Vestlandet til å gjengi eit statushierarki, ser me at det både for Øygarden og Bergen ikkje er hovudstadsmålet aleine, men også det bergenske som kjem på toppen av dette.

Dei underbevisste haldningane viser at det er høgstatusvarieteteten av bergensk anten aleine eller i konkurranse med austlandsk som kjem på topp. I Danmark finn Kristiansen (2014:237) og Maegaard (2001:158) at det er samsvar mellom dei underbevisste haldningane og språkendinga, men dette stemmer altså ikkje for dei undersøkte områda her på Vestlandet. Det er berre i Fana i Bergen det er påvist at høgstatusformene er på frammarsj, medan det dei andre stadene av Bergen, i Øygarden og i Meland, er lågstatusvariantane av bergensk som blir tekne opp i talemålet. Det er i alle fall slett ikkje hovudstadsspråket som breier seg. Alle dei tre kommunane, Øygarden, Bergen og Meland har det til felles at strilevarietetane kjem på botn i den underbevisste responsen på språkbruk. Det er alle tre stadene også mange signifikante skilnader mellom ‘Stril yngre’ og ned til ‘Stril eldre’, som alltid kjem desidert sist.

Denne haldningsundersøkinga viser altså at det er stort samsvar mellom mønstera i dei tre undersøkte områda. Det i seg sjølv er til støtte for at det er noko med stimulistemmene som har påverka respondentane. Testen Anderson og Bugge (2015) gjorde for å undersøkje om andre faktorar enn det språklege kunne gje større forklaringskraft enn dei ulike talemåla, viste rett nok at låg tonehøgde, “pitch”, på dei innspelte stimulistemmene hadde forklaringskraft for Bergen og Øygarden, medan det ikkje var slik andre stader på Vestlandet (Anderson &

Bugge 2015:261–263). Utslaget kan likevel berre delvis forklara at dei stemmene med lågast tonehøgde får lågare rangering, for blant dei 15 stemmene var det ikkje eintydig slik at dei stemmene med lågast tonehøgde, var knytte til éin av varietetane. Av den grunn forklarar dette heller ikkje kvifor strilestemmene kjem på botn av rangeringshierarkiet.

I ein tidlegare analyse av dei underbevisste haldningane hjå bergensarar, kom det også fram at nedvurderinga av strilemålet var eit mønster som gjaldt hjå dei vaksne frå Fana. Vaksengruppa frå Bergenhus braut derimot med dette mønsteret, for her kom det eldre strilemålet på topp. Denne vaksengruppa var rett nok berre på ni personar og vert difor litt spinkel som grunnlag for generalisering. Det yngre strilemålet for dei vaksne frå Bergenhus låg derimot på botn av rangeringshierarkiet (Sandøy, Anderson & Doublet 2014:256).

I samtale med elevane i Meland i den folkelingvistiske delen av undersøkinga, var det fleire som sa at dei ville seia dei kom frå Bergen eller litt utafør når dei presenterte seg for folk frå ander stader i landet. Både tittelen på masteroppgåva til Aasmundseth (2010) *“I den store sammenhengen er me jo bergensarar”* frå haldningsundersøkinga i Øygarden og ytringane frå ungdomane i Meland vitnar såleis om at dei unge på desse stadene ikkje oppfattar seg som strilar. Også ein av informantane til Hernes (1999) frå Os sa at han rekna seg sjølv som bergensar, men ikkje frå byen (jf. Hernes 1999:147). Viss ein ikkje oppfattar seg som stril, er det kanskje også naturleg at ein ikkje snakkar strilemål.

Sjølvrapporteringa om kvar dei føler dei høyrer heime og kva talemål dei ser på som sitt, kan såleis også vera med på å forklara kvifor så mange av dei unge i Meland nedvurderer strilemålet både indirekte og direkte. Dessutan ser me for Meland at dei direkte haldningane til strilemålet i den folkelingvistiske delen stort sett er dominert av negative kommentarar. Men kan det også vera ei bakanforliggjande forklaring til kvifor dei er så negative til strilemålet?

10.2 Korleis status og makt kan vera realisert i det haldningsmønsteret me ser

Det klassiske herredømet som Weber (2000, sjå del 2) var inne på, ser ut til å vera rådande i det sosiale samkvetmet mellom byfolk og strilar også i dag. Dette skiljet kjem tydeleg fram både gjennom dei stereotypiane om strilemål som kjem til uttrykk i dei underbevisste haldningane i dei tre områda der strilemålet er rangert på botn, og i dei folkelingvistiske kommentarane elevane frå Meland kom med under det nye besøket. Kleiven (1975a:114) sa dette:

I ei drøfting av ulike grupper og deira makt og prestisje, har ein ofte god nytte av herre/knekt-perspektivet. Noko av det sentrale her er at ei ulik statusfordeling berre er stabil under visse tilhøve: Herren er berre herre så lenge knekten godtek si rolle som knekt. Dersom knekten ikkje lenger ser tilhøva som noko sjølvsgt, er det eit viktig steg i retning av endring.

Bymålet regjerer også i dag som herren på toppen av talemålshierarkiet både hjå byfolka sjølve, men også hjå bygdefolka. Bygdefolka ser ned på det tradisjonelle talemålet på den staden dei bur og oppvurderer og tek sjølve etter bymålet. Dei oppfører seg såleis som knektar. Dette kan skuldast at dei aksepterer posisjonen sin som knekt, men det kan også skuldast at dei eigentleg er herrar frå byen som har flytta ut på landsbygda, har teke med seg bymålet sitt og urbanitetsidentifikasjonen sin og såleis komme i posisjon til å utvida hegemoniet sitt også på den måten.

Trass i at haldningane til strilemålet kan sjå ut til å vera litt mindre negative i Øygarden enn i Meland, kan det verka som at dei negative stemmene og assosiasjonane til strilemål har fått overtaket i begge desse to områda rundt Bergen. Stereotypiane om bergensar og stril, som Kerswill (1994 jf. del 2.1) er inne på, verkar framleis å vera i live. Når ungdomsskuleelevane i Meland samla viser så lite stoltheit over det nedervde språket på staden, kan det også vera vanskeleg for dei som vil, å snakka dette språket blant jamaldringar. Så lenge slike oppfatningar får dominera, kan det såleis vera tøft for dei unge som eventuelt ønskjer det, å halda på strilemålet. Haldningane til det å snakka stril viser seg stort sett å vera knytte til negative verdiar eller noko akterutsegla. Strilemålet har framleis ikkje høg status. Den gamle dikotomien mellom bergensar og stril verkar framleis å vera levande. Han er ikkje lenger som i *Hellemyrsfolket*, men haldningane til strilemålet er også i vår tid forbausande like dei haldningane Kleiven avdekte så langt attende som på 1970-talet. Byen og bymålet femner i dag vidare enn før slik at grensa for å nå tak i strilemålet, ligg endå lenger frå sentrum. Ein annan måte å sjå det på, er at den klassen som styrer dei negative haldningane til strilemålet, no er komen til Strilelandet, og at han har fått overtaket og produsert desse sosiale verdiane (jf. Bourdieu 1995, sjå del 2).

Spørsmålet er om stoda for strilemålet vil sjå annleis ut om ein undersøker andre øyar som ligg endå litt fjernare frå Bergen. Om det ikkje alt er for seint, må ein truleg difor dra endå lenger ut på landet dersom ein i dag vil finna positive haldningar hjå strilar til strilemålet. Korleis snakkar og kva haldningar til strilemålet har ungdomar t.d. på Radøy, Fedje eller Austevoll?

Referansar

- Anderson, R. 2010. Medvitne og umedvitne haldningar til bergensk, austlandsk og strilemål hjå ungdomar i Åsane. *Danske talesprog*, 10, 80–107.
- Anderson, R.L. & Bugge, E. 2015. Dialect and other explanatory factors in subconscious verbal guise tests. *Acta Linguistica Hafniensia*, 47(2), 244–267. <https://doi.org/10.1080/03740463.2015.1110959>
- Birkeland, M. 2008. "Dei e teite og dei e mæer stril enn oss" Ein komparativ analyse av talemål, haldningar og samfunnsforhold i nordhordlandskommunane Meland og Radøy. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.

- Bourdieu, P. 1995. *Distinksjonen – En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Omsett av A. Prieur. Oslo: Pax Forlag.
- Bugge, E. 2018. Attitudes to variation in spoken Faroese. *Journal of Sociolinguistics*, 22(3), 312–330. <https://doi.org/10.1111/josl.12283>
- Det norske akademis ordbok (NAOB). Stril. Oslo: Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. Lasta ned 17. april 2020 frå: <https://www.naob.no/ordbok/stril>
- Doublet, M.R.R. 2012. *Bare fra Bergen, eller fra Fana i Bergen? En internspråk-krig mellom bergensvarietetene*. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.
- Engelstad, F. 1999. Innledning. I F. Engelstad (red.), *Max Weber Verdi og handling*. Oslo: Pax Forlag, 7–21.
- Fossheim, M. 2010. *Språket på Midøya – en sociolingvistisk oppfølgingsstudie av talemålene på ei øy i Romsdalen*. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.
- Garrett, P, Coupland, N. & Williams, A. 2003. *Investigating Language Attitudes: Social Meanings of Dialect, Ethnicity and Performance*. Cardiff: Wales Press.
- Gregersen, F. & Quist, P. 2009. Introduction: A Norwegian Dane – a Danish Norwegian. I M. Maegaard, F. Gregersen, P. Quist & J. Normann Jørgensen (red.), *Language Attitudes, Standardization and Language Change*. Oslo: Novus, 1–20.
- Hartvedt, G.H. & Skreien, N. 2009. *Bergen byleksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Hassel, Ø. 2019. *En sociolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet på Laksevåg i Bergen*. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.
- Hernes, R. 1999. Målbryting hjå ungdomar i Os. *Målbryting*, 2, 133–148. <https://doi.org/10.7557/17.4719>
- Kerswill, P. 1994. *Dialects Converging. Rural Speech in Urban Norway*. Oxford: Clarendon Press.
- Kleiven, J. 1975a. Dialektane i ein utvida kommunikasjonsmodell. I Å. Steinset & J. Kleiven (red.), *Språk og identitet*. Oslo: Samlaget, 105–119.
- Kleiven, J. 1975b. Stereotypiar omkring dialektbruk – nokre døme frå Bergen. I Å. Steinset & J. Kleiven. (red.), *Språk og identitet*. Oslo: Samlaget, 120–128.
- Kristiansen, T. 2009. The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia*, 41(1), 167–192. <https://doi.org/10.1080/03740460903364219>
- Kristiansen, T. 2014. Knowing the driving force in language change: Density or subjectivity? *Journal of Sociolinguistics*, 18(2), 233–241. <https://doi.org/10.1111/josl.12073>
- Lambert, W.E., Hodgson, R.C., Gardner, R.C. & Fillenbaum, S. 1960. Evaluative reactions to spoken languages. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 60(1), 44–51. <https://doi.org/10.1037/h0044430>
- Maegaard, M. 2001. Eg er da stolt af at eg er sønderjyde – altså sådan forholdsvis – Om sprogbrug og sprogholdninger hos sønderjyske unge. *Danske Talesprog*, 2, 77–166.

- Maegaard, M. 2005. Language attitudes, norm and gender. A presentation of the method and results from a language attitude study. *Acta Linguistica Hafniensia*, 37(1), 55–80. <https://doi.org/10.1080/03740463.2005.10416083>
- Neteland, R. 2014. Å snakke bokmål og å snakke nynorsk. I E. Brunstad, A.K.H. Gujord & E. Bugge (red.), *Rom for språk*. Oslo: Novus, 267–297.
- Neteland, R. 2019. Dei snakkar no litt nynorsk. *Språkprat*. 26. april 2019. Lasta ned 3. juli 2019 frå <https://sprakprat.no/2019/04/26/dei-snakkar-no-litt-nynorsk/>
- Niedzielski, N.A. & Preston, D.R. 2000. *Folk Linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110803389>
- Nornes, M.V. 2011. *Bergensk i bergenhus – ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Bergenhus bydel*. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.
- Sandøy, H. & Lie Anderson, R. & Doublet, M.R.R. 2014. The Bergen dialect splits in two. I K.S. Braunmüller, S. Höder & K. Köhl (red.), *Stability and Divergence in Language Contact*. Amsterdam: Benjamins, 239–263. <https://doi.org/10.1075/silv.16.11san>
- Schwartz, S.H. 2012. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Skram, A. 1912. *Samlede værker: 2. Mindeudgave*. Kristiania: Gyldendal.
- Soukup, B. 2013a. The measurement of ‘language attitudes’ – a reappraisal from of constructionist perspective. I T. Kristiansen & S. Grondelaers (red.), *Language (De)standardization in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus, 251–266.
- Soukup, B. 2013b. On matching speaker (dis)guises – revisiting a methodological tradition. I T. Kristiansen & S. Grondelaers (red.), *Language (De)standardization in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus, 267–285.
- Statistisk sentralbyrå. 2019. Statistikkbanken befolkning. Henta frå: <https://www.ssb.no/statbank/table/06913>
- Svenstrup, C.H. 2010. Why does Vestjysk sound boorish and Københavnsk cool? – A language attitudes study among adolescents in the town of Holsterbro in western Jutland (Master’s thesis). *Copenhagen studies in Bilingualism*, 57. København: Universitetet i København.
- Svenstrup, C.H. 2013. Language attitudes in south-west Germany. I T. Kristiansen & S. Grondelaers (red.), *Language (De)standardization in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus, 55–70.
- Venås, K. 1991. *Mål og miljø. Innføring i sosiolingvistikk eller språksosiologi*. Oslo: Novus.
- Villanger, S. 2010. “Da hadde vært kult visst vi hadde snakka strilsk om hondra år” *Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Øygarden*. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.

- Weber, M. (1864–1920). 2000. (red., E. Fivlestad) *Makt og byråkrati: essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal.
- Aasmundseth, K. 2010. “*I den store sammenhengen er me jo bergensarar*” *Bevisste og underbevisste språkholdninger i Øygarden*. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.

English title and abstract

Attitudes to the Stril dialect in and around the city of Bergen

Stril is traditionally a variety spoken by people from areas around the city of Bergen who themselves are also called *Stril*. Are there different levels of status associated with speakers being called *Stril* or speakers coming from the city of Bergen, and do these levels of status represent different power relations between language varieties? This article discusses whether such possible levels of status are represented in language attitudes among young people from Bergen, Øygarden and Meland. The data include conscious and subconscious attitudes towards different varieties among the adolescents. Possible differences in levels of status and power between the varieties will inform the data analysis. The results show that the *Stril* variety receives lower evaluations than the other varieties included in the survey. The results are consistent across the localities. The results are compared to other studies on language attitudes and discussed in relation to a possible power hierarchy between the varieties as well as data from folk linguistics studies in one of the areas.

Keywords: conscious and subconscious language attitudes, dialect, status, language and power, folk linguistics

Ragnhild Lie Anderson
Førsteamanuensis

Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier
Universitetet i Bergen
ragnhild.anderson@uib.no

Vedlegg

Dialekt frå	Rangering
Øygarden	1,57
Bergensk	1,71
Austlandsk	2,72

Tabell 1: Ungdomsskuleelevar i Øygarden si rangering av dei finaste dialektane
Friedman Test: $p < 0,001$ ($N = 105$, $\chi^2 = 84,858$, $df = 2$)

Varietetar	Z	p
Øygarden – Bergensk	-1,097	0,273
Bergensk – Austlandsk	-7,459	$< 0,001$ *** ³

Tabell 2: Parvis testing av avstanden mellom varietetar i Øygarden på estetikk
Wilcoxon Signed Ranks Test

Dialekt frå	Rangering
Bergen sentrum	2,37
Fana	3,03
Arna	3,51
Frogner/Oslo	3,86
Sotra	4,05
Drammen	4,18

Tabell 3: Ungdomsskuleelevar i Bergen si rangering av dei finaste dialektane
Friedman Test: $p < 0,001$ ($N=292$, $\chi^2=2015,346$, $df=5$)

Varietetar	Z	p
Bergen sentrum – Fana	-5,570	$< 0,001$ ***
Fana – Arna	-3,002	0,003 **
Arna – Frogner/Oslo	-2,407	0,016 *
Frogner Oslo – Sotra	-1,106	0,269
Sotra – Drammen	-1,426	0,154

Tabell 4: Parvis testing av avstanden mellom varietetar i Bergen på estetikk-dimensjonen
Wilcoxon Signed Ranks Test

Dialekt frå	Rangering
Bergensk gate	2,39
Meland-dialekt	2,89
Oslo vest	3,69
Bergensk Fana	3,91
Oslo aust	3,98
Strilemål	4,15

Tabell 5: Ungdomsskuleelevar i Meland si rangering av dei finaste dialektane
Friedman Test: $p < 0,001$ ($N = 127$, $\chi^2 = 93,310$, $df = 5$)

Varietetar	Z	p
Bergensk gate – Meland-dialekt	-2,667	0,008 ***
Meland-dialekt – Oslo vest	-3,492	$< 0,001$ ***
Oslo vest – Bergensk Fana	-1,205	0,228
Bergen Fana – Oslo aust	-0,187	0,852
Oslo aust – Strilemål	-1,081	0,279

Tabell 6: Parvis testing av avstanden mellom varietetar i Meland på estetikk-dimensjonen
Wilcoxon Signed Ranks Test

Dialekt frå	Rangering
Bergensk	1,59
Austlandsk	1,95
Øygarden	2,47

Tabell 7: Ungdomsskuleelevar i Øygarden si rangering av dialektane med høgast status.
Friedman Test: $p < 0,001$ ($N = 102$, $\chi^2 = 41,226$, $df = 2$)

Varietetar	Z	p
Bergensk – Austlandsk	-3,706	$< 0,001$ ***
Austlandsk – Øygarden	-3,269	$< 0,001$ ***

Tabell 8: Parvis testing av avstanden mellom varietetar i Øygarden på status
Wilcoxon Signed Ranks Test

³ Stjernene bak varietetane viser parvis testing ned til neste varietet og ulike p-nivå: *** = $p \leq 0,001$; ** = $p \leq 0,01$; * = $p \leq 0,05$.

Dialekt frå	Rangering
Frogner/Oslo	2,50
Bergen sentrum	2,85
Drammen	3,18
Fana	3,62
Arna	4,38
Sotra	4,48

Tabell 9: Ungdomsskuleelevar i Bergen si rangering av dialektane med høgast status
Friedman Test: $p < 0,001$ (N=297, $\chi^2 = 284,714$, $df=5$)

Varietetar	Z	p
Frogner/Oslo – Bergen sentrum	-1,838	0,066
Bergen sentrum – Drammen	-2,594	0,009 **
Drammen – Fana	-3,169	0,002 **
Fana – Arna	-6,926	< 0,001 ***
Arna – Sotra	-1,556	0,120

Tabell 10: Parvis testing av avstanden mellom varietetar i Bergen på status
Wilcoxon Signed Ranks Test

Dialekt frå	Rangering
Oslo vest	2,19
Oslo aust	2,74
Bergensk Fana	3,40
Bergensk gate	3,54
Meland-dialekt	4,53
Strilemål	4,61

Tabell 11: Ungdomsskuleelevar i Meland si rangering av dialektane etter høgast status
Friedman Test: $p < 0,001$ (N = 127, $\chi^2 = 175,269$, $df = 5$)

Varietetar	Z	p
Oslo vest – Oslo aust	-3,634	< 0,001 ***
Oslo aust – Bergensk Fana	-3,102	< 0,002 **
Bergensk fana – Bergensk gate	-1,029	< 0,303
Bergensk gate – Meland-dialekt	-5,772	< 0,001 ***
Meland-dialekt – Strilemål	-1,000	< 0,317

Tabell 12: Parvis testing av avstanden mellom varietetar i Meland på status
Wilcoxon Signed Ranks Test